այժմ հասարակութեան մասին այդքանով բաւականանք, իսկ այսուհետեւ յոյս ունեմ նոցա շուտ շուտ հրապարակ հանել լրագրից միջոցով, և միմիայն կը հաղորդեմ ձեզ մի քանի հետաքրքրական լուրեր, որոնք կը հաստատեն իմ վերևը գրված տողերը։ Այս լուրերը խիկապէս նրանց վրա է, որոնք իրանց սխրագործութիւններով և կեղծուպատիր խօսքերով մեծ դերեր են կատարում անկիւններից մեծ մեծ խօսող և հրապարակ չը դուրս եկող մարդիկների մէջ։

Երկու տարի առաջ Սիմֆերոպօլի հայոց եկեղեցու համար երեք տարի ժամանակով երեսփոխան ընտրվեցաւ պ. Թ...նցը, որ այս պաշտօնի մէջ իր հակառակ ընթացքով զզուեցրեց ամենքին։ Դեռ իր երեսփոխանութեան մէկ ու կէս տարի չանցած՝ ժողովրդի կամքին հակառակ այնպիսի գործեր սկսեց, որ ժողովուրդը ստիպվեցաւ նորան ժամանակից առաջ իր պաշտօնից արձակել, որի համար անցեալ տարի խնդրագրով դիմեցին վիճակային կօնսիստօրին։ Բայց ի զուր անցան ինչպէս ժողովրդի աշխատութիւնները՝ նոյնպէս կօնսիստօրիայի հրամանագրերը, որոնք ստիպում էին պ. Թ...ցին երեսփոխանութիւնից հեռանալու։ Նա իր մի ակնկալութեան համար անպատճառ կամեցաւ մնալ իր պաշտօնի մէջ մինչև իր երեսփոխանական ժամանակի լրանալը։ Այս տարի դեկտեմբեր ամսին լրանալու է նորա երեք տարվան ծառայութեան ժամանակը։ Պ. Թ...ցը լաւ գիտենալով, որ ժողովրդի բարձր և միջին դասակարգի մարդիկ իր փոխանակ մի այլ երեսփոխան կընտրեն, առաջուց իր պատրաստութիւնն է տեսել մի այլ երեք տարի ևս երեսփոխանութիւն անելու և իր սրտի ուզածը հակառակ ժողովրդի կամաց կատարելու։ Նա ստորին դասակարգի սոխ և կարտօֆէլ ծախող մարդոցմէն կուսակիցներ է կազմել իրան երեսփոխան ընտրելու համար։ Չը գիտեմ թէ ինչ վարձատրութիւն ունէ պ. երեսփոխանը այսպիսի ծառայութեան մէջ զուր տեղը ժամանակ կորցնելով՝ մինչդեռ ինքը հազար ու մէկ վաճառականական, դատաստանական և այլ [illegible] գործեր ունի կատարելու։ Շատերը ասում են, որ նա եկեղեցուն թօփալ Ս...ի հոգու համար է ծառայութիւն անում, ուրիշները թէ շատ շահասիրութեան և փառասիրութեան համար է, իսկ երրորդները, որ աւելի հաւանական է, ասում են, որ իր սիրելի տէր պապայի ամրութեան համար նեցուկ է, որովհետև նոքա միմեանց շատ են սիրում և ուզածները միասին են կատարում։

Տեղւոյս ծխատէր քահանան մեծի պահոց օրերում ամեն խոստովանողից «քառասնից» անունով բաւական մեծ գումար է հաւաքում, որ Զատկից յետոյ պատարագներ մատուցանէ։ Արժ. հայրը ինչպէս ամեն՝ նոյնպէս և այս բանի մէջ անազնիւ է վարվում ժողովրդոց հետ։ Նա ոչ թէ պատարագներ է մատուցանում, այլ և հասարակ ժամերգութիւն էլ չէ անում և ամբողջ տարվան մեծ մասը առանց պատարագների և առանց հասարակ ժամերգութեան թողնում է եկեղեցին։ Նոյն իսկ շաբաթ օրերը առանց պատարագի են լինում։ Նոյն քահանան Զատկից յետոյ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս Այվազեանի հոգեհանգիստը կատարեց։ Հոգեհանգստի հանդէսը ժողովրդին բոլորովին հակառակ պատկեր էր ներկայացնում. եկեղեցու մէջ սեղանի վրա դրված էին սաղաւարդ, վակաս, որոնց մէջ բազմած էր հանգուցեալ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսի լուսանկար պատկերը, որին խնկարկում էր պատարագիչ քահանան։ Ժողովրդից շատերը եկեղեցուց դուրս տրտնջում էին այս երևոյթի վրա։ Նոքա սկսեցին անկիւններից մեծ մեծ խօսել, բայց հրապարակ դուրս գալ և կատուի վզին զանգակ կախել չը համարձակեցան։ Առածն ասում է, «կճուճը գլորվեցաւ իրան խուփը գտաւ»։

Յօգուտ վանայ սովելոց Սիմֆերոպօլի Գրիգորեան հայերը, որոնք թւով 200 տնից աւելի են, ընդհանուր ստորագրութիւնով նուիրեցին 316 ր., իսկ 90 տուն հայ կաթօլիկները բացի ընդհանուր ստորագրութեան մասնակցելուց (մօտ 50 ր.) յօգուտ վանայ սովելոց իրանց եկեղեցու մէջ հանգանակեցին 330 ր., առանց նուիրատուաց ցուցակի։ Բոլորովին հակապատկերն է Սիմֆերօպօլին Մելիտօպօլ քաղաքը, որի 25 տուն հայն նոյն նպատակի համար նուիրեց 218 ր.։ Արդեօք, ինչով կարելի է բացատրել Սիմֆերօպօլի Գրիգորեան հայերի անտարբերութիւնը դէպի իրանց թշուառ արիւնակից եղբայրները, եթէ ոչ ժողովրդի մէջ դեր կատարող անձանց թուլութեամբ և շահասիրութեամբ։

Հոգևոր իշխանութիւնը շատ անհոգութեան է է թողել Խրիմու վիճակը. կայ քաղաք ուր երկու քահանայ կարող է ապրել և մէկ քահանայ կայ, և կան քաղաքներ ուր մէկ քահանայ հազիւ է կառավարվում։ Օրինակի համար Սիմֆերոպօլը, որ 200 տնից աւելի լուսաւորչական հայ բնակիչ ունի առատութեան մէջ մի քահանայ է պահում, որ, իրան ասելով, շատ ծանրաբեռնած է այլ և այլ գործերով և դասերով, իսկ Ղարասուի 150 տուն հայ բնակիչները երկու քահանայ ունենն, որոնցից մէկը ժողովրդին ծանր բեռ լինելով, դժգոհութեանց պատճառ է լինում։ Եւպատօրիա, Սեաստօպօլ և Եալտայ ծովեզրեայ քաղաքները, որոնք միմեանցից թէ ցամաքով և թէ ջրով հեռու են, և որոնց մէջ հազիւ թէ 30 տուն հայ բնակիչ լինի, նրանց էլ մի քահանայ է հովվում, որին իրան յանձնած քաղաքների մէջ մի բնակարան էլ չեն տալի, այլ ապրում է Սիմֆերոպօլի մէջ։ Մելիտօպօլը վերոյիշեալ քաղաքների բոլորովին հակառակ պատկերն է, որի 25 տուն հայերը մէկ քահանայ են պահում, որ իր գիտութիւնով զզվեցրել է տեղացիներին։ Կարծես Ղրիմու վիճակի հայերին միշտ վիճակվել է խաղալիք դառնալու եկեղեցականների ձեռքին, ինչպէս անցեալում և այժմ Սիմֆերոպօլի հայերը։

Մինչև անցեալ տարի տեղիս արքունի արական և իգական գիմնազիոնների մէջ հայոց լեզուի և կրօնի դասեր չէին աւանդվում։ Անցեալ տարի Տաւրիկեան նահանգի ուսումնարանների հոգաբարձուի թոյլտուութիւնով որոշվեց, որ տեղական քահանան դասատուութիւն անէ։ Ծխատէր Օ. քահանան առաջարկում է ժողովրդոց, որ ինքը ձրի դաս կը տայ գիմնազիոններում միմիայն թէ ժողովուրդը իրան մի պատւանշանի արժանացնէ։ Այս տարի մարտ ամսին դեռ ևս մէկ դպրոցական տարին չը վերջացած, նա գիմնազիոններ գնալ գալու համար ժողովրդից «կառքի փող» անունով բաւականին գումար ժողովեց հայ հասարակութիւնից, մի և նոյն ժամանակ պատւանշանների համար էլ ստորագրելու խնդրագիրը առաջարկեց։ Չը գիտենք թէ ինչու տէր պապան այնպէս վարվեցաւ իր տուած պայմանի հետ, իմ կարծիքով, առաջ պէտք է շատ ցանէր, որ յետոյ լաւ հնձէր։ Շուտով այս սխրագործ քահանան պատւանշաններով վարձատրվելու է հոգևոր իշխանութիւնից, որովհետև ստորագրած խնդրագիրը արդէն ուղարկված է Ս. Էջմիածին։

Ա. Ց. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ

—

Ապրիլի 23-ին

Վանի սովատանջներին օգնելու համար Դէրբէնդում բացած ստորագրութիւնը աշխատութեամբ պ. պ. Յակովբ Գալստեանցի, Գէորգ Շահնազարեանցի և Սարգիս Շահիջանեանցի տուեց 260 ր. գումար, որ և ուղարկելով ձեզ, խնդրում ենք հասցնել ուր հարկն է։ Աբրահամ Մաղաթեանց 15 ր., Յովհաննէս Աստուածատրեանց 15 ր., Գէորգ Շահնազարեանց Դէ Շափուր 15 ր., Յովսէփ Բալայեան Ղուկասեանց 10 ր., Գասպար Ամիրեանց 10 ր., Յովհաննէս Էլզարեանց 10 ր., Ալէքսանդր Գեօզակեանց 10 ր., Ալէքսանդր Գեօզակեանցի ձեռամբ հանգուցեալ Նազար Դադեանից (գորեցի) 10 ր., Յակովբ Գալստեանց 5 ր. Սարգիս Շահիջանեանց 5 ր., Սերգէյ Միսկինեանց 5 ր., Յակովբ Եաղուբեանց 5 ր., Արսէն քահանա Տէր-Ղազարեանց 5 ր., Զաքար Միսկինեանց 5 ր., Աւետիս Աղամալեանց 5 ր., Յարութիւն Այրեսեանց 5 ր., Յարութիւն Ազարեանց 5 ր., Առաքել Բարայեանց 5 ր., Կարապետ Օրբէլեանց 5 5 ր., Գաբրիէլ Տէր-Մարտիրոսեանց 4 ր., Գաբրիէլ Իշխանեանց 3 ր., Սողոմոն Սարաջեանց 3 ր., Անանիա Եակուբեանց 3 ր., Նիկօլայ Աւանեանց 3 ր., К. Качергинъ 3 ր., Ржепецкій маиоръ 3 ր., փանդիլ Մելիք-Դադայեան 3 ր., Յովհաննէս Ազարարեանց 3 ր., Աւետիս Պօղոսեանց 3 ր., Ուցմիեվ 3 ր., Յակովբ Մանուէլեանց 3 ր., Беиэръ 3 ր., Յովսէփ Յովհաննէսեանց 3 ր., Միրզայ Յովակիմեանց 3 ր., Յովսէփ բէկ Աւշարեանց 3 ր., Յարութիւն Շահբազեանց 3 ր., Ռափայէլ Իշխանեանց 2 ր., Յովհաննէս Խաչուլեանց 2 ր., Յովհաննէս Համբարձումեանց 2 ր., Ռոստոմ Պապայեանց 2 ր., Աթանէս Պօղոսեանց 2 ր., Դաւիթ Օրբէլեանց 2 ր., Յովսէփ Մ.-Շահնազարեանց 2 ր., Մարգարէ Սարուխանեանց 2 ր., Յովսէփ Ազարեանց 2 ր., Գրիգոր Ջիալեանց 2 ր., Ֆինհաս Դադաշ Օղլի, հրէայ 2 ր., Յակովբ Աղամեանց 2 ր., Յովհաննէս Խուբլարեանց 2 ր., Կոստանդին Մելիք Շահնազարեանց 2 ր., Պետրոս Հասան Ջալալեանց 1 ր., Արշակ Շահնազարեանց 1 ր., Յովակիմ Եաղուբեանց 1 ր., Ивановъ 1 ր., Սահակ Պօղոսեանց 1 ր., Խաչատուր Պետրոսեանց 1 ր., Մարտիրոս Օհանեանց 1 ր., Յովհաննէս Մուսայէլեանց 1 ր., Համբարձում Ղազարեանց 1 ր., Զաքարիա Տէր-Պետրոսեանց 1 ր., Յարութիւն Մալինցեանց 1 ր., Գաբրիէլ Գրիգորեանց 1 ր., Միքայէլ Տէր-Մարտիրոսեանց 1 ր., Մկրտիչ Ամիրեանց 1 ր., Ախնազարեանց 1 ր., Առաքել Շահբազեանց 1 ր., Անդրէաս Հայրապետեանց 1 ր. Անյայտ ոմն 1 ր., Աղաջան Մելիք փարսադանեանց 50 կ., Յարութիւն Պօղոսեան 50 կ., Յովհաննէս Շահիջանեանց 1 ր., Սաղըղ-բէկ Կիւրինսկիյ 6 ր., Օմար-բէկ Կիւրինսկիյ 4 ր.։ Գումարն է 260 ր.։

Յ. Գալստեանց

ՆԱՄԱԿ Վ.ԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

—

5 մայիսի

Այս տարի Անդրկովկասի գաւառների մէջ ամենից աւելի սարսափելի դրութեան մէջ էր Նախիջևանի գաւառում Ագուլիսը իր շրջակայ գիւղերով, որովհետև տասն և եօթ գիւղ, ի թիւս նըրանց և Օրդուբաթը զուրկ են կանոնաւոր երկրագործութիւնից։ Այն գիւղօրէից մէջ մի քանի գիւղեր բոլորովին հաց չեն ցանում հող չունենալու պատճառով, իսկ մնացեալն էլ հազիւ երկու երեք ամսվայ պաշար են ձեռք բերում իրանց վարուցանքից. ուրեմն միջին թւով մէկ տարվայ ընթացքում մէկ ամիս իրանց սեպհական ցանքի պտղովն են կերակրվում, իսկ տասն և մէկ ամիս ծախու են առնում Նախիջևանի շրջականերից։ Հէնց այդ էր պատճառը, որ ժողովուրդը այդքան սարսափելի վիճակի մէջ տանջվում էր և այստեղ նոյն վիճակի մէջն է քիչ զանազանութեամբ, մինչդեռ պուդը 50 կոպէկ ժամանակն էլ այստեղի թուրք ազգաբնակութիւնը մեծ դժուարութեամբ էր հաց ձեռք բերում, ապա 9 րուբլիով պուդը ողորմելիներն ինչպէս կարող են առնել։ Այս տարի տեղւոյս թուրքերը մի այնպիսի սուր հարուած ստացան, որ չեմ կարծում տարիների ընթացքում խեղճերը կարողանան շունչ քաշել. համարեա թէ զրկված են տնային ամենայն տեսակ կահկարասիքից, շատերը մի բաժակ ջուր տաքացնելու աման կարօտ են։ Բայց տեղւոյս թուրքերը իրանց կեանքով պարտական են պ. պ. Տէր-Միքայէլեանցին և Աղէքսանդր Տէր-Մկրտչեանցին, որոնք բացի մատչելի գնով իւրաքանչիւրն իրանց շտեմարանից ցորեն վաճառելը, ձեռք ձեռքի տուած բացարին մի հացթուխի խանութ և շատ էժան գնով հաց են վաճառում և մինչև անգամ ոմանց ձրի են տալիս։ Մեր ագուլեցի հայերի համար պատիւ են բերում այսպիսի ազնուահոգի և մարդասէր պարոնները, որոնք լաւ ըմբռնել են մարդկութեան սրբազան պարտականութիւնը։ Չը պէտք է մոռանալ, որ մեր ագուլեցի միւս պարոններն էլ իրանց կարողութեան չափ չը զլացան օգնութեան ձեռք կարկառել կարօտեալներին, որոնք արժանի են նմանապէս հրապարակաւ շնորհակալութեան, թէև նրանցից շատերն աւելի կարող էին անել։ Նրանք կազմեցին մասնաժողով և ամենայն ջանքով աշխատեցին թեթևացնել աղքատ դասի վիճակը, իսկ թուրքերից ունեցողն էլ միայն իրան համար էր մտածում։ Հայերը հասկացան մի այսպիսի գործի համար մասնաժողովի անհրաժեշտութիւնը, իսկ երբ թուրքերին հրաւիրեցին մասնակցել, նրանք հրաժարվեցան մասնակցելուց, վասն զի նրանք դեռ այնքան զարգացած չեն, որ հասկանան մարդկութեան պարտականութիւնը։ Թէև այս տեսակ օժանդակութիւնը ժողովրդոց դրութիւնը մասամբ թեթևացրեց, բայց ոչ բոլորովին ազատեց նրանց սովի հարուածից. շատերը կերակրվում էին մեծ մասամբ կանաչ խոտով և համարեա թէ առողջութեան նշոյլ չէ մնացել նրանց երեսների վրա։ Բայց աւելի մեծ և սարսափելի թշուառութիւն էր սպասվում, եթէ բնութեան առատ պարգևով լիակատար վարձատրված արտերի բերքը չը լինէր այս տարի այս կողմերում։ Եւ տեսնելով մի այսպիսի անսպասելի առատ բերք, ամենայն ծակուծուկից, ամենայն քունջուպուճաղից դուրս բերին հաց և լցրին հասարակութեան առաջը, այնպէս որ 9 րուբլուց յանկարծ իջաւ 4 րուբլի և յոյս կայ որ շատ ցածրանայ։ Զարմանալի տեսարան. երէկվայ սպառնալից սովի ասպարէզը, այսօր առատութեան շտեմարան է դարձել, երէկվայ սուգը և հեծեծանքը այսօր տեղի է տըվել ուրախութեան և ցնծութեան աղաղակների, երէկվայ մեռելային տիպերը այսօր հոգի և կենդանութիւն են շնչում։ Բայց արդեօք ագուլեցիք այս դառն փորձութիւնից յետոյ մտածելու են մի գիւղական խնայողական ընկերութիւն կազմելու և ամենայն տեսակ ուտելեղէնի մթերանոց հիմնելու որ ապագայում այսպիսի սարսափելի հարուածներին չենթարկվեն, և որ աւելին է, ծանրութիւնը մի կամ երկու անհատի ուսի վրա չը դնեն։ Քաջայոյս եմ որ մեծապատիւ պ. պ. Տէր-Միքայէլեանցն և Աղէքսանդր Տէր-Մկրտչեանցը և Ագուլիսի հասկացող դասը հիմնադիր կը լինեն այս հասարակաօգուտ հիմնարկութեան։ Սպասենք։

Ագուլեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Յունիսի 3-ին

«Մշակի» 86 №-ի լուրերի մէջ կարդացի օրիորդ Եղիսաբէթ Ալիխանեանցի նամակը, որից տեղեկացայ թէ վերջացրած ունէ Հօֆմանի «Աբրահամ Լինկօլն, կամ գերիների ազատող» գրքի հայ թարգմանութիւնը և աւելացնում է «որովհետև մի ուրիշ անձն էլ թարգմանել է նոյն գիրքը, ուրեմն զուր անցաւ իմ աշխատութիւնը»։ Թոյլ տուէք ինձ նկատել, որ այդպիսի աշխատութիւն երբէք զուր չէ անցնում, այլ պսակվում է՝ նայելով արժանաւորութեան։

Եւ որովհետև 19-րորդ դարի երկրորդ կէսից սկսվում է իգական սեռի ընդհանուր շահերին ծառայող գործունէութեան առաջին քայլը, նրան քաջալերելու համար խոստովանում եմ, որ նոյն գիրքը թարգմանած պատրաստ ունեմ, բայց միջոցներ չունենալով, կը խնդրէի ինձ անծանօթ օրիորդից, որ եթէ միտք ունի կարճ միջոցում հրատարակելու, կարող է։

Թոյլ տուէք, յարգելի խմբագիր, մեծ ուրախութեանս հետ մի փոքրիկ բարեմիտ նկատողութիւն անել ինձ անծանօթ օրիորդին. «Աբրահամ Լինկօլնը» ոչ թէ «գերիների ազատող է», այլ «ստրուկների ազատող»։

Յ. Ք.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Кавказъ» լրագիրը լսել է որ կովկասեան կառավարութիւնը դիտաւորութիւն ունի ժողովրդագրութիւն անել նոր նուաճված երկիրներում՝ Կարսի և Բաթումի վիճակներում։

—

Հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ պ. Ադամեան մի քանի այլ երիտասարդների հետ գնալու է Ախալցխա և ուրիշ մեր գաւառական քաղաքները ներկայացումներ տալու դիտաւորութեամբ։ Պ. Ադամեանի հետ, որքան մեզ յայտնի է, գնալու են պ. պ. Սաֆրազեանց և Հովուեանց։

—

Մեզ գրում են, որ ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ կողմերում արտերը շատ առատ են և արդէն գարին հնձվել է։ Մահմետականները այնու ամենայնիւ շատ թշուառ դրութեան մէջ են և մի քանիսները հաց չունենն և մուրալ ամաչում են։

—

Լսում ենք որ ԵՐԵՒԱՆԻ նահանգի կարօտեալներից շատերը դիմում են Էջմիածին և հաց են խնդրում, բայց դատարկ և յուսահատ յետ են դառնում, որովհետև նրանց պատասխանում են թէ Էջմիածնի հացը հազիւ թէ բաւական լինի միաբանութեան համար։

—

Գրիգոր և Շուշանիկ Անեան դերձիկներից ստացանք 11 ր. 50 կոպ. յօգուտ վանի սովատանջների հետևեալ նամակով։ «Այս գումարը գոյացել է մեր արդիւնքի 5% մասից, որ մենք յատկացրել էինք մեր սովատանջ եղբայրներին։ Շնորհակալութիւն ենք յայտնում Ագուլեցի տիկիններին, որոնք չը նայելով, որ ունէին իրանց մշտական դերձիկ, այսու ամենայնիւ կարդալով «Մշակի» մէջ մեր յայտարարութիւնը, իրանց պատուէրները մեզ են անում այժմ, որպէս զի նպաստեն մեզ սովալլուկներին աւելի մեծ գումարով օգնելու։ Իսկ Թիֆլիսի կանայք երևի չեն կարդում «Մշակը» և հետևաբար չեն էլ իմացել որ մենք մեր եկամուտի յայտնի տոկոսը Հայաստանի սովատանջներին ենք նուիրում։ Այժմ մենք պարտք ենք համարում յայտնել Թիֆլիսի հայ տիկիններին, որ այս ամառվայ հունձը արդէն հասած լինելով, շուտով կրճատվելու է մեր նուիրատուութիւնը»։